POUŽÍVÁNÍ STRATEGIÍ UČENÍ SE SLOVNÍ ZÁSOBĚ VE VÝUCE NĚMČINY: VYBRANÉ VÝSLEDKY PILOTÁŽE

USE OF VOCABULARY LEARNING STRATEGIES IN GERMAN LESSONS: SELECTED FINDINGS OF A PILOT STUDY

Barbora Kousalová[1]

[1] Katedra německého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Osvojování slovní zásoby je jednou z nejdůležitějších a zároveň jednou z nejobtížnějších oblastí při učení se cizímu jazyku. Na úspěšnost tohoto procesu má vliv řada faktorů, přičemž za jeden z klíčových je považováno používání vhodných učebních strategií. Tomuto aspektu se věnuji ve svém výzkumu, který je metodologicky založen na kvalitativním designu a klade si za cíl získat hlubší vhled do problematiky využívání strategií učení se slovní zásobě s přihlédnutím ke konceptu kooperativního učení. V příspěvku jsou nastíněna teoretická východiska, popsána metodologie a představeny vybrané výsledky pilotní fáze výzkumu, ve které je ověřována zvolená metoda video studie. V pilotním výzkumu byly nahrávány dvě dvojice žákyň a bylo zjišťováno, jaké strategie používají pro objevování významu nového slova. Data byla následně kódována, analyzována a interpretována ve vztahu k cílům a výzkumným otázkám.

Klíčová slova: *výuka cizího jazyka, slovní zásoba, strategie pro objevování významu slova, učení se ve dvojicích, video studie*

Abstract

Vocabulary acquisition is one of the most essential and challenging areas in foreign language learning. Several factors make the process successful, whereas one of the most crucial ones is using appropriate learning strategies. I address this aspect in my research which is based on a qualitative approach and aims to gain an in-depth insight into using vocabulary learning strategies, considering the concept of cooperative learning. In the contribution, I outline the theoretical background of the research, describe its methodology, and present the selected results of its pilot phase, in which the selected video-study method was verified. In the pilot research, I recorded two pairs of learners using strategies for discovering a new

word's meaning. The data was then coded, analyzed, and interpreted regarding the research questions and objectives.

Keywords: *foreign language teaching, vocabulary, strategies for discovering a word's meaning, pair work learning, video study*

1 ÚVOD

V minulosti byla v učení (se) cizímu jazyku gramatika upřednostňována před slovní zásobou (Milton, 2009). V současném přístupu k výuce cizích jazyků je slovní zásoba považována za základ učení cizímu jazyku, bez které by úspěšná komunikace nemohla probíhat (Schmitt, 2010). Zároveň však osvojování slovní zásoby představuje jeden z největších problémů v učení se cizímu jazyku (např. Bohn, 1999). Používání vhodných strategií učení se cizojazyčné slovní zásobě přispívá významným způsobem k usnadnění tohoto procesu (Janíková, 2007, s. 121).

Předložený pilotní výzkum se zabývá identifikací strategií při učení se slovní zásobě, které žáci používají v kontextu učení se ve dvojicích v rámci výuky německého jazyka. Cílem je získat hlubší vhled do způsobu odhalování významu nového lexika.

2 Teorie

Strategie učení se slovní zásobě představují konkrétní plány, jak si efektivně osvojit lexikální jednotky, tj. procesy usnadňující učení se a osvojování slovní zásoby v každé fázi učebního procesu (Janíková, 2007, s. 121). Výzkum je teoreticky ukotven v konceptu učebních strategií a taxonomii strategií učení se slovní zásobě podle Schmitta (1997), který rozšiřuje taxonomii Oxfordové (1990) o determinační strategie, pomáhající určit význam nového slova bez pomoci kvalifikované osoby. Vzhledem k fázím učení se slovní zásobě, jsou pro výzkum relevantní fáze prvního setkání žáka s novým slovem a dále seznámení se s věcným významem slova (Cícha, 1982, s. 195–200). Ve shodě s těmito fázemi učení jsou strategie pro objevování významu nového slova, případně doplněné o konsolidační strategie. Z hlediska organizační formy výuky slovní zásoby pracují žáci ve dvojicích, ve kterých vyjednávají a spoluvytvářejí nové znalosti (Storch, 1999, s. 363–364).

3 Metodologie výzkumu

Záměrem pilotního výzkumu bylo analyzovat interakce, ve kterých žákyně používaly strategie pro objevování významu nových slov. V rámci běžné výuky byla převzata speciálně vytvořená úloha (Derungs, 2010) s cílem maximalizovat možnosti použití strategií učení se slovní zásobě. K úloze byly žákyním poskytnuty učební pomůcky, a to seznam obsahové slovní zásoby, k němu obrázky a dále česko-německý/německo-český slovník (Lingea, 2018). Výzkum je navržen jako video studie, po sběru dat byl proveden podrobný přepis verbálního (Kaderka & Svobodová) a neverbálního projevu (Silverman (2011). Výzkumný vzorek tvořily dvě dvojice žákyň 9. ročníku základní školy městského typu v ČR. Německý jazyk se žákyně na škole učí jako druhý cizí jazyk (L3) po angličtině (L2). Jedná se o vzorek dostupný, na dané škole působím jako vyučující.

Identifikace jednotlivých strategií proběhla na základě kategoriálního systému vytvořeného podle taxonomie Schmitta (1997), vycházejícího ze strategií pro objevování významu nového slova a pro konsolidaci slova. Kódování proběhlo deduktivně-induktivním způsobem, tj. jednak na podkladu kategoriálního systému, následně byly identifikovány další kategorie, které se objevily v datech (Švaříček & Šeďová, 2014). Tím byl stávající systém rozšířen o nové kategorie, např. o strategii rozdělení slova na jednotlivé členy, spojení slova s již známým materiálem nebo sebeopravy. V rámci výzkumu jsem se zaměřila na četnost použití jednotlivých strategií během práce ve dvojicích, zjištění dále vztahuji i k výsledku učení, tj. ke správné identifikaci významů slov.

4 Výsledky

Výsledky ukázaly, že každá z dvojic použila odlišný počet strategií. V obou případech byla jako nejčastěji identifikovaná strategie používání slovníku. Další strategie, jako analýza obrázků, odhadování významu z kontextu nebo vynechání slova tak sloužily spíše jako doplňující strategie k používání slovníku. Zjišťována byla také spolupráce mezi žákyněmi při řešení úlohy. Poněvadž každá dvojice měla k dispozici pouze jeden slovník, žákyně si musely při práci na slovní úloze rozdělit role. První dvojice zvolila techniku organizace učení, ve kterém jedna žákyně zaujala roli vedoucí a tím veškerou práci přidělovala, kontrolovala a zajišťovala tak úspěšnost dvojice v poměrně rychlém tempu. Druhá dvojice postupovala spíše neorganizovaně, což se jednak odrazilo v délce

řešení úlohy a dále ve výsledném produktu, ve kterém nebyl vždy identifikován správný význam slov.

5 Závěry a diskuse

Koncepce úlohy společně s dostupnými učebními pomůckami se ukázaly jako vhodné pro maximalizaci používání strategií. Bylo možné identifikovat strategie vymezené v taxonomii Schmitta (1997) a další strategie nad rámec vytvořeného kategoriálního systému. Obě dvojice využívaly spektrum rozmanitých strategií, nejvíce je však odlišovalo, jak organizovaně při práci na úloze žákyně postupovaly. Poněkud překvapivým výsledkem se projevilo dominantní používání slovníku, ačkoliv bylo oběma dvojicím při zadání úlohy vysvětleno, že se jedná až o poslední možnost, které mají využívat při neznalosti významu nové slovní zásoby. Otázkou zůstává, jak by žákyně postupovaly, kdyby neměly k dispozici slovník?

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své školitelce paní prof. PhDr. Věře Janíkové, PhD. a svému konzultantovi Mgr. Tomáši Kohoutkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, přínosné rady, připomínky, a hlavně přátelskou atmosféru, ve které naše konzultace vždy probíhaly.

6 Literatura

Bohn, R. (1999). *Probleme der Wortschatzarbeit.* Berlin: Langenscheidt.

Cícha, V. (1982). *Metodika Ruského jazyka.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Derungs, L. (2010). Das Fenster [Online]. Dostupné z https://www.deutschalsfremdsprache.ch/contentLD/DFN/Bi190fFenster.pdf

Janíková, V. (2007). *Autonomní učení a lexikální strategie.* Brno: Masarykova univerzita.

Kaderka, P., & Svobodová, Z. (2006): Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*, *43*(3–4), 18–51.

Milton, J. (2009). *Measuring second language vocabulary acquisition.* Bristol: Multilingual Matters.

Německo-český, česko-německý kapesní slovník (2018). Praha: Lingea.

Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know.* Boston: Heinle & Heinle Publishers.

Schmitt, N. (1997). Vocabulary learning strategies. In Norbert Schmitt and Michael McCarthy (Eds). *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*, (pp. 199–227). Cambridge: Cambridge University Press.

Schmitt, N. (2010). *Researching vocabulary: A vocabulary research manual.* London: Palgrave Macmillan.

Silverman, D. (2011). *Interpreting Qualitative Data: A Guide to the Principles of Qualitative Research.* London, UK: SAGE.

Storch, N. (1999). Are two heads better than one? Pair work and grammatical accuracy. *System 27*(3), 363–374.

Švaříček, R. & Šeďová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál.